

УДК 378.015.31:323.21-027.581

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.6/27.204668>**Євгенія ЮРІЙЧУК,**

orcid.org/0000-0002-5288-4827

доктор політичних наук, доцент,

професор кафедри політології та державного управління

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) y.yuriychuk@chnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЛЕГІТИМНІСТЬ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ В КОНТЕКСТІ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Соціально-політичні процеси в Україні актуалізують необхідність формування активної громадянської позиції, політичної та правової обізнаності еліти щодо діяльності влади. Рекомендації ЄС спрямовують зусилля держав на модернізацію вищої освіти та формування у студентів компетенцій, потрібних їм для реалізації «активного громадянства» та соціального включення, можливості ефективно діяти в нестандартних ситуаціях. Поняття «легітимність», завдяки особливостям свого міждисциплінарного характеру та спрямованості на політичну участь унаслідок довіри до влади, дозволяє об'єднати підготовку фахівців різних спеціальностей, є системоцентричним для формування 1) майбутніх політологів, управлінців, політологів-міжнародників, соціологів, правників, а також для 2) економістів, психологів, математиків, програмістів. Для першої групи фахівців важливим є засвоєння поняття легітимності в контексті легітимації влади, стабільності політичної системи (уникнення кризи легітимності), для другої – як необхідність оцінки ефективності дій уряду чи місцевих органів влади, формування довіри чи віри у правильність цих дій, політичної участі, можливостей його осмислення з позиції дискретної математики та вимірювання за допомогою методів статистики тощо.

Отже, процес формування поняття «легітимність» потребує від викладача вирішення низки методологічних, психологічних проблем і методичних завдань, застосування демократичного стилю планування та організації навчального процесу, інноваційних підходів до навчання, методів оцінювання. Не сприяють цьому дегуманізація вищої освіти та відсутність підтримки педагогічних працівників. Для формування поняття «легітимність» як основи компетенції «активної громадянськості» у студентів різних спеціальностей, а особливо – «політологія» та «публічне управління та адміністрування», з огляду на рекомендації ЄС, бажано в подальшому розробляти неформальні форми навчання.

Ключові слова: формування поняття, професійна компетентність, компетенція, легітимність, ЄС.

Yevheniya YURIYCHUK,

orcid.org/0000-0002-5288-4827

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,

Professor of Department of Political Sciences and Public Administration

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) y.yuriychuk@chnu.edu.ua

FORMING THE CONCEPT OF “LEGITIMACY” IN A HIGHER SCHOOL IN THE CONTEXT OF EU RECOMMENDATIONS

The socio-political processes in Ukraine actualize the need to form an active civic position, political and legal awareness of the elite regarding the activities of the authorities. EU recommendations direct the states' efforts to modernize higher education and to provide students with the competencies they need to pursue “active citizenship” and “social inclusion”, as well as the opportunities to act effectively in non-standard situations. The concept of “legitimacy” due to the peculiarities of its interdisciplinary nature and orientation to political participation due to trust in the authorities, allows to combine the training of specialists of different specialties, is system-centric for the formation of future political scientists, managers, political scientists-internationalists, sociologists, lawyers, as well as psychologists, mathematicians, programmers. For the first group it is important to master it in the context of legitimation of power, stability of the political system (avoidance of legitimacy crisis), for the second one - as the need to evaluate the effectiveness of actions of the government or local authorities, to build confidence or belief in the correctness of these actions, political participation, opportunities for its understanding from the standpoint of discrete mathematics and measuring by means of the statistical methods and the like.

Thus, the process of forming the concept of “legitimacy” requires the teacher's solving of a number of methodological, psychological problems and teaching problems, to apply the democratic style of planning and organization of the educational process, innovative approaches to learning and assessment methods. Dehumanization of higher education and lack of support for teaching staff do not contribute to this. In order to form the concept of “legitimacy” as a basis for the “active citizenship” competence in the view of EU recommendations, it is desirable to further develop non-formal forms of education for students of different specialties, particularly “Political Science” and “Public Administration” specialties.

Key words: concept formation, professional competence, competence, legitimacy, EU.

Постановка проблеми. Соціально-політичні процеси в незалежній Україні актуалізують необхідність формування активної громадянської позиції, політичної та правової обізнаності еліти щодо діяльності влади як на загальнонаціональному, так і на місцевому рівнях. Рекомендації Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу 2006 р. та 2018 р. як своєрідний еталон щодо ключових компетенцій громадян протягом усього життя спрямовують зусилля держав на модернізацію вищої освіти та формування у студентів компетенцій, потрібних їм не тільки для реалізації в майбутньому свого потенціалу як особистостей завдяки працевлаштуванню, здоровому способу життя, а й реалізації «активного громадянства» та «соціального включення» (1), можливості ефективно діяти в нестандартних ситуаціях. У зв'язку з цим постає необхідність переосмислення вивчення соціальних, суспільних і гуманітарних дисциплін та виокремлення ключових понять для формування соціально активних, свідомих, успішних членів суспільства. Одним із таких понять, на наш погляд, є «легітимність», яке, завдяки особливостям свого міждисциплінарного характеру та спрямованості на політичну участь внаслідок довіри до влади, дає можливість об'єднати підготовку фахівців різних спеціальностей. Отож осмислення практичного досвіду формування цього поняття та визначення шляхів його удосконалення видається нагальним.

Аналіз досліджень. Серед наявних численних досліджень щодо компетентнісного підходу виокремимо праці таких учених як В. Адольф, О. Акулова, О. Бодальов, І. Волощук, А. Деркач, Н. Кузьміна, А. Маркова, О. Москалюк; щодо питання формування понять – О. Степаніщева, який запропонував окремі способи їх формування; В. Різуна, узагальнення якого щодо умов формування понять допомагають осмислити цей процес для міждисциплінарного аспекту проблеми; І. Волощука, який проаналізував особливості впровадження рекомендації Європейського Союзу (далі ЄС) 2006 р. Однак зауважимо, що в Україні поки що бракує педагогічних, дидактичних та психологічних напрацювань стосовно формування поняття «легітимність».

Мета статті – проаналізувати завдання, значення, умови, процес формування поняття «легітимність» у вищій школі у світлі рекомендацій ЄС, з'ясувати недоліки та можливості їх усунення.

Виклад основного матеріалу. У Рекомендаціях ЄС 2006 р. щодо навчання протягом усього життя на перше місце були винесені «політичні та соціальні компетенції», пов'язані зі здатністю

взяти на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, у функціонуванні демократичних інститутів, регулювати конфлікти ненасильницьким способом» (3), далі в переліку було зазначено компетенції толерантності, комунікації іноземними мовами, зокрема, володіння новими технологіями безперервної освіти. Упродовж наступного десятиліття під тиском мінливих обставин інтенсифікації життя такий підхід дещо трансформувалася. Перелік компетенцій розширився із п'яти до восьми й засвідчив зміну пріоритетів:

- 1) «грамотність;
- 2) мовна компетентність;
- 3) наукова, технологічна, інженерно-математична компетентність;
- 4) цифрова компетентність;
- 5) особиста, соціальна та навчальна компетентність;
- 6) *громадянська компетентність*;
- 7) компетентність підприємництва;
- 8) культурна обізнаність та самовираження» (1).

Як бачимо, політико-соціальні навички участі в суспільному житті перемістилися із першої на шосту позицію, також дещо змістилися акценти в розумінні громадянської компетенції. Зокрема, їх можна звести до наступного: знання про основні поняття та явища, знання щодо індивідів, груп, організацій, суспільства, економіки та культури; критичне розуміння основних подій вітчизняної, європейської та світової історії, зокрема, усвідомлення мети, цінностей та політики соціальних і політичних рухів щодо стійких систем; розуміння європейської інтеграції, мультикультурного та соціально-економічного вимірів європейських суспільств, Європейської ідентичності; навички критичного мислення та інтегрованого вирішення проблем, конструктивної участі в діяльності громади, у демократичному прийнятті рішень на всіх рівнях – місцевому, національному, європейському, міжнародному; розуміння значення та функцій засобів масової інформації у демократичному суспільстві. Отож: «Громадянська компетенція – це здатність діяти як відповідальні громадяни та повноцінно брати участь у громадянському та суспільному житті, що базується на розумінні соціальних, економічних, правових та політичних концепцій і структури, а також глобальних змін та стійкості» (2).

Перехід до компетентнісно-орієнтованого підходу в освіті впливає на структуру навчальних програм й організацію навчання, що виявляється у використанні міжкультурних підходів, інтерактивних методів навчання та викладання, поєднанні

формального з неформальним навчанням, нової ролі викладача в керуванні навчальними процесами, а також нових підходів до оцінювання (1).

Розуміння та усвідомлення молодими людьми наведених вище завдань, а також категорій «політика», «влада», «держава», «партія», «політична система», «громадянське суспільство» та інших сприяє формуванню в них здатності раціонально та критично оцінювати соціально-політичну дійсність і змінювати її на краще. Поняття «легітимність» є невід'ємною характеристикою категорії «політична влада» як більш загального поняття та як форми мислення щодо законності, сприйняття населенням та міжнародною спільнотою. Воно також є системоцентричним для формування майбутніх політологів, політологів-міжнародників, соціологів, правників, має важливе значення для формування фахових компетенцій економістів, психологів, математиків, програмістів. Якщо для першої групи важливим є, насамперед, його засвоєння в контексті легітимації влади, стабільності політичної системи (уникнення кризи легітимності), то для другої – це необхідність оцінки ефективності дій уряду чи місцевих органів влади, формування довіри чи віри у правильність цих дій, політичної участі населення, можливостей його осмислення з позицій дискретної математики та вимірювання за допомогою методів статистики тощо.

На відміну від категорії «влада», поняття «легітимність» має міждисциплінарний характер, є досі чітко не визначеним, недостатньо вивченим (на пострадянському просторі воно стало відомим лише в 90х роках ХХ ст.), а це спричиняє низку проблем методологічного та методичного характеру під час викладання соціально-політичних дисциплін. Проте саме поняття «легітимність» дає можливість поєднати такі форми раціонального пізнання як судження, умовивід і доказ для з'ясування його суті та шляхів, можливостей і технологій легітимації. Зокрема, це стає можливим при висвітленні двох підходів для розуміння легітимності загалом – соціологічного та юридичного, та основних підходів політологічного розуміння суті політичної легітимності: об'єктивістського, суб'єктивістського та інтегративного; з'ясуванні особливостей перекладу термінологічного означення «легітимності» з іноземних мов; відмінностей похідних понять «легітимації» та «легітимації»; демонстрації можливостей пояснення міжнародних відносин із точки зору міжнародного права, в контексті «міжнародної легітимності», «зовнішньополітичної електоральної та референдної легітимності».

Формування поняття «легітимність» за допомогою виокремлення його ознак (законність влади; довіра та підтримка населення чинної влади; підтримка та визнання влади/уряду міжнародною спільнотою) й аналіз пов'язаних із ним понять як процесу набуття легітимності: «легалізація», «легітимізація», «легітимація», «самолегітимація» у взаємозв'язку дає можливість поступово та цілеспрямовано уточнювати, конкретизувати кожне з них як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях засвоєння знань.

Загальновідомо, що загальні методи пізнання становлять основу наукового мислення в будь-якій галузі знань, а на основі практичних дій у студентів розвивається та поглиблюється уявлення та навички таких розумових операцій як аналіз, синтез, порівняння й узагальнення. Проте саме засвоєння та оперування поняттям «легітимність» у професійній та громадській діяльності для нефахівців дозволяє орієнтуватися в суспільно-політичних подіях, пов'язаних із функціонуванням органів влади і не тільки формувати своє ставлення до них, а й визначати напрями активної поведінки щодо участі в суспільних справах (виборах, електронних петиціях, акціях протесту тощо).

Для засвоєння цього поняття необхідно поєднати принципи розвивального та виховного навчання, науковості, доступності, свідомості й активності в засвоєнні та застосуванні знань, систематичності та послідовності одночасно з індивідуалізацією навчальної роботи.

Загалом, формування знань про легітимність у студентів вищих закладів освіти різних спеціальностей здійснюється під час вивчення таких навчальних дисциплін гуманітарного циклу як «Соціологія», «Політологія», «Правознавство», проте останнім часом спостерігається тенденція до вилучення цих предметів із навчальних планів (не завжди з міркувань дотримання рекомендацій ЄС), а тому цілісне уявлення про легітимність можуть отримати здебільшого майбутні політологи.

Процес формування поняття «легітимність» у студентів спеціальності 052 «Політологія» передбачає залучення значної кількості міжпредметних зв'язків, починається ще на стадії вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності», здебільшого індуктивним шляхом, а потім мисленнєва активність студентів стимулюється та розвивається, здебільшого дедуктивним шляхом, у курсах: «Соціологія», «Політична соціологія», «Політична історія України ХХ ст.», «Вибірчі системи», «Вибірчі процеси в Україні», «Політична філософія», «Політична психологія», «Політика та економіка».

Однак знання, вміння та практичні навички найбільше засвоюються та проявляються під час інтерактивних занять – ділових ігор із виборів і спостереження за виборами (дотримання вимог легітимних виборів), дискусій щодо політичної корупції (здійснення різних видів контролю для протидії корупції та забезпечення легітимності влади), виборчого законодавства (фіксація способів забезпечення легітимних виборів та контролю за виборами як протидії політичній корупції), ціннісних орієнтацій українців, національної ідеї тощо. Викладачам доводиться адаптовувати наявну сукупність знань і практичних умінь до реальних можливостей студентської аудиторії.

Вищий рівень абстрактного мислення студентів, уміння порівнювати, виявляти відмінності та аналізувати формуються під час вивчення навчальної дисципліни «Теорії політичної легітимності» для освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», зокрема під час роботи над текстами праць Х. Арндт, П. Бурдье, М. Вебера, О. Гьоффе, А. Грамші, Д. Істона, С. Ліпсета, Х. Ортегі-Гассета, Дж. Роулза, Т. Парсонса, Ю. Хабермаса, Ж.-Л. Шабо та інших на практичних заняттях і в процесі самостійної роботи. Інтерактивні технології тут здебільшого використовують у вигляді ситуативного моделювання, наприклад, задля засвоєння поняття «легітимаційна криза». Окремо відзначимо ефективність виконання індивідуальних дослідницьких завдань для формування умінь виокремлювати критерії та індикатори легітимності на різних рівнях теоретичного і практичного досвіду, що підтверджує доцільність значно глибшого використання дослідницького методу навчання.

Поглиблене вивчення теорій і концепцій легітимності сприяє розумінню багатозначності її визначень, трактувань, інтерпретацій. Особливо ефективними є розробка студентами структурно-логічних концептуальних схем і підготовка презентацій згідно з тематикою індивідуальних навчально-дослідницьких завдань.

Підсумковим етапом формування поняття «легітимність» є виконання курсових та магістерських робіт, під час яких студенти індуктивно та дедуктивно опрацьовують зібраний фактичний матеріал на підтвердження чи спростування теоретичного матеріалу. Так, окрім вивчення концептуальних особливостей учень окремих учених

і філософів, студенти досліджували вплив античної традиції на сучасну типологію легітимності та політичних режимів, моделі легітимності, кризи легітимації, проблеми легітимності на виборах в Україні, ефективність політичної влади в Україні як критерій її легітимності та інше, що сприяло утвердженню їхніх знань на рівні вільним оперуванням поняттям, участі в наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів.

Для студентів, які опановують фах «Публічне управління та адміністрування», формування поняття «легітимність» важливе для усвідомлення його ролі в системі функціонування органів публічної влади як вищої мети, досягнення якої визначається за допомогою системи індикаторів (ефективність, стабільність, рівень довіри та інше) та служить критерієм оцінки реалізації функції адміністрування публічною владою як «служіння» громадянам. Сьогодні, в контексті реалізації антикорупційної політики, поняття «легітимність» в Україні виходить на перший план. Як складник політичного контролю у тріаді «ефективність, стабільність, легітимність влади», розуміння легітимності спонукатиме студентів у майбутній професії до відповідальної діяльності, яка викликатиме довіру в населення, що, у свою чергу, трансформується в підтримку влади. Такий алгоритм фактично притаманний не тільки представникам усіх соціальних, суспільних і гуманітарних спеціальностей, а й економічних, технічних тощо. Окрім цього, важливим є розуміння «легітимності» в системі публічного управління, яке найкраще засвоюється за допомогою проектного методу.

Висновки. Отже, процес формування поняття «легітимність» потребує від викладача вирішення низки методологічних, психологічних проблем і методичних завдань, застосування демократичного стилю планування та організації навчального процесу, інноваційних підходів до навчання, методів оцінювання. Не сприяють цьому дегуманізація вищої освіти та відсутність підтримки педагогічних працівників. Для формування поняття «легітимність» як основи компетенції «активної громадянськості» у світлі рекомендацій ЄС у студентів різних спеціальностей, а особливо – «політологія» та «публічне управління та адміністрування», бажано надалі розробляти неформальні форми навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C189/01) URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2018%3A189%3ATOC.

2. Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>.

3. Recommendation of the European Parliament and the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2006/962/oj>.

REFERENCES

1. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C189/01) URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2018%3A189%3ATOC.

2. Key competences for lifelong learning. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. 20 p. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/297a33c8-a1f3-11e9-9d01-01aa75ed71a1/language-en>.

3. Recommendation of the European Parliament and the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC) URL: <http://data.europa.eu/eli/reco/2006/962/oj>.